

RESİM SANATINDA ANNE ARKETİPİ THE MOTHER ARCHETYPE IN ART

Burçin ERDİ ES*

Öz

Resim sanatı incelenirken, araştırmacının bakış açısına göre değişik yöntemler kullanılır. Yöntemlerin bir bölümü eserin dış yapısını incelerken, bir başka bölümü de eserin alt metnini analiz etmektedir. 'Sanatta Anne Arketipi' adlı yazı da geçmişten günümüze kadar resim temaları içerisinde anne betimlemesi kullanılan resimlerden yola çıkılarak, resmedilen kadının biçimi ve anlatılmak istenen durumunu araştırır. Carl Gustav Jung'un geliştirdiği arketip tanımı üzerinden sorgulama yapılarak kadının durumu ve konumu, anne rolünde sergilediği duruş ve değişim izlenmektedir. Sanat tarihinden seçilen örnek resimler üzerinden gidilerek söylenebilir ki: Analiz edilen her resmin içinde bir kadın formu bulunmaktadır. Bu metinde zamanlar ve figürler değişse de kadının anne olarak tanımlanması sorgulanmıştır ve Carl Gustav Jung'un Arketip kuramının ışığında kadının anne olarak portrelenmesi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arketip, Sanat, Psikoloji, Jung, Resim, Anne, Alt Metin.

Abstract

During the examination of artworks, a variety of techniques are used that differ according to the point of view of the researcher. While some of these techniques analyze the outer structure of the artwork, some of them analyze the subtext of the work. This study, titled as 'The Mother Archetype in Art' investigates the style of the portrayal of the woman and the conveyed meaning through paintings that portray mother from the past to the present. With an examination through Carl Gustav Jung's archetype theory, the study reviews woman's condition and position, and how she is described as a mother and how this portrayal changed over time. With the paintings that are selected from art history, it can be asserted that there is a different female form in each painting. In this context, even though times and figures change through time, the description of the female figure as a mother is questioned and this mother portrayal is examined within the light of Carl Gustav Jung's archetype theory.

Keywords: Archetype, Art, Psychology, Jung, Painting, Mother, Subtext.

1. GİRİŞ

İnsan düşünebilen, hissedebilen biyolojik bir canlıdır. İnsan beyni özel bir yapıdır. Karmaşık bir sistem olan fiziksel bedeni ve bu sistemi kontrol eden bu mekanizmanın hem merkezi hem de parçasıdır. İnsan, onu çevreleyen hayat karşısında kendisini merkeze yerleştirip anlam çıkarmak tasası taşımaktadır. Bu onu yaratı sürecine sürükler. Bu süreci çözümlenmek isteği psikolojinin alanıdır. İnsan psişesinin derinliklerini araştıran bu alanda önemli bir isim olarak karşımıza Carl Jung çıkar. Carl Gustav Jung analitik psikolojinin kurucusu olan fikirleri ve psikoloji alanında ortaya koyduğu yöntemlerle tanınan bilim adamıdır.

1875 İsviçre doğumlu psikiyatr, Analitik Psikoloji'nin kurucusudur. Derinlik Psikolojisinin, Alfred Adler ve Sigmund Freud ile beraber üç büyük kurucusundan biridir. Carl Gustav Jung psikiyatri alanında tüm zamanların en büyük hekimlerinden biri ve büyük bir düşünürdür. Kuramları modern psikolojiyi çok etkilemiştir.

Tıp Biliminin alt dallarından biri olan Psikoloji'de yer alan kuramlar, edebiyat çözümlemesi ya da yorumlamalarında da kullanılır: Kitaplarda karakterlerin kişiliklerini, kişilik gelişmelerini anlamak için özellikle Psikanaliz'den kuramlar kullanılabilir. Aynı şekilde sanat yapıtlarının çözümlenmesi için de bu yöntemlerden yararlanılabiliriz. Sanat yapıtını üreten kişinin (sanatçının) psikolojik durumu, sosyal koşullar bu yapıtı şekillendirir. Sanat yapıtını bu şekilde farklı bir disiplinden kuramlar ışığında yorumlamak disiplinler arası bir süreçtir. Resim ve psikoloji gibi farklı alanların karşılaştırmalı olarak kullanılması, içinde bulunduğumuz zamanın bir gereğidir. Disiplinler birbirlerinden beslendikleri sürece, örneğin sanatçılar iç dünyalarını yansıtmaya kaygısı güttükleri sürece, bu çeşit disiplinler arası çalışmaların varlığı artacaktır.

İnsan, bir canlıdır, Tıp Bilimi'nin üzerinde çalıştığı öznedir. Üretenin insan olmasından dolayı, onu bu sistemin içerisinde sorgulayabiliriz. Carl Gustav Jung'un kuramları insanı ve doğasını arketip kuramı içerisinde yorumlamıştır. Carl Jung bilinçaltına dair teorilerinin kaynağını mitolojik hikayelerden almıştır. Bu teoriye göre bütün insanlarda ortak olarak bulunan içsel psikolojik karakter özellikleri vardır. Tüm

* Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, burcinerdi@gmail.com

dünyada ve insanlık tarihi boyunca insanlar olayları bunlara göre deneyimler. Farklı kültürlerde oluşturulmuş mitolojik hikayelerin ortak özellikler barındırmasını Jung, kolektif bilinç altı ile yorumlar. Fiziksel bir varlık göstermeyen bu alanda tüm insanlığın ortak paydalarının olduğunu ve yaratılan eserlerin kaynağının bu kolektif kaynak olduğunu ileri sürer. Eğer, çalışmanın konusu olan anne arketipinden bir örnek verecek olursak, Yunan mitolojisinde 'Bilge Ana' ve yaşamın yaratıcısı ve kaynağı olarak Gaia görülür. Farklı bir coğrafyada oluşturulan Orta Doğu mitolojisinde Gaia'nın temsil ettiği değerlerin Tiamat'ta vücut bulduğunu görebiliriz. Yunan mitolojisindeki karşılığını benzer olarak hiçlikten çıkan ve yeryüzü ve suları yaratan tanrıça olarak tasvir edilir.

Jung insan psisesini bilinç ve bilinçdışı olarak ikiye ayırır. Bilinçdışını da bireysel ve kolektif olarak değerlendirir. Freud'dan farklı olarak bilinçdışını üst üste birikimler ile oluştuğunu düşünür. İnsanın varoluşundan itibaren bu bilgilerin bilinçaltında muhafaza edildiğini ve yeni nesillere aktarıldığını öne sürer. Bunu kolektif bilinçdışı ve arketipler aracılığı ile tanımlar. Carl Jung bu fenomeni şöyle aktarır:

"Her ne kadar bizim devraldığımız miras fizyolojik yollardan oluşmaktaysa da, bu yolları ortaya çıkaran atalarımızın zihinsel etkinlikleri olmuştur. Bugün bu izler kişinin bilincine ancak zihinsel süreçler biçiminde ulaşabilir. Bu süreçler yalnızca kişisel deneyim yoluyla bilince yerleşebiliyor ve böylece kişisel kazanımlar olarak görünüyorsa da her şeye karşın onlar kişisel deneyimce bilinçten çıkarılıp atılmış eskiden var olan izlerdir. Yaşanan her etkileyici deneyim, eski, fakat daha önce bilinçdışı olan bir ırmak yatağında oluşan böyle bir izlenimdir." (Jung, Analitik Psikolojiye Katkılar, "İçgüdü ve Bilinçdışı", 2011, 271, Frieda Fordham içinde.)

Kolektif bilinçaltının içerikleri arketiplere bölünmüştür. Arketipler belli psikolojik özellikleri içinde barındıran karakterlerdir. Arketip en belirgin özellikleri gösteren karakterdir. Kelimenin morfolojisine bakıldığında ark-tip kelimelerinden oluştuğu görülür: ark, önemli tepe nokta, tip, sıradan kişi anlamına gelmektedir. Yani arketipler, benzer özellikleri taşıyan bireyler topluluğu arasında, bu özellikleri en karakteristik şekilde gösteren karakterlerdir. En çok bilinen arketipler; anne, çocuk, kahraman olarak karşımıza çıkarlar. Hristiyanlıktan Meryem, Yunan Mitolojisi'nden Gaia anne arketipine örnek olarak verilebilir. İsa figürü çocuk arketipine, kahraman arketipi için Herkül veya Aşil örnek verilebilir.

"Jung, arketipleri kişisel ve kolektif bilinçdışının her ikisini de kapsayacak biçimde kullanmıştır. Ona göre arketipler insan beyninin ve bilincinin hayvan düzeyinden çıkıp gelişmekte olduğu binlerce yıl boyunca biçimlenmiştir." (Fordham, 2011, 28)

Anne arketipinin doğasını anlayabilmek için yine Jung'un oluşturup kullandığı iki terimi açıklamak gerekmektedir: anima ve animus. Erkekteki kadın imajı anima olarak adlandırılır. Erkekte animanın görünüşü önce annesinin karakteri tarafından biçimlenir. Erkek birey sadece patriarkal özellikler gösteren birey değildir, doğasında feminen şefkat, korumacılık gibi feminen özellikler de vardır. Her ne kadar animus tarafından bastırılrsa da anima onun belli durumlara duygusal yaklaşımlar sergilemesinin karşısında duramaz. Animus ise kadındaki erkek imajıdır. Animanın taşıdığı tüm özellikleri taşır ve ayrıyeten kadına yeri geldiğinde patriarkal bir mizaç verir. Animus'un oluşması için baba önemlidir. Jung teorisinde zıtlıklar önemlidir. Doğası akılcı olan erkekte anima duyguları, doğası duygusal olan kadında ise animus ile aklı öne çıkarır.

2. ANNE ARKETİPİ

Anne formunda kadın evrenselleşmiştir. Cinsellik anneden sıyrılır. Anne resmedilirken genellikle göğsü tamamen açıktır. Burada çıplaklığın resmi cinsellikten uzaktır. İzleyiciye anlamı arattırır. Süt veren anne memesi berekettir ve yaşam sembolüdür. Tüm mitolojilerde meme sembolü doğurganlık ve bereket üzerinedir. Anne aynı zamanda koruyucudur ve kutsaldır. Bu arketip insanlığın kaynağı olarak görüldüğü ve halen kaybolmadığı için zamansızdır. Anne, insanoğlunun ilk tarihinden itibaren değişiklik göstermez. Doğanın parçasıdır. İnsanın biyolojik evrimi boyunca bir anneden doğar. Anne doğuran, besleyen, koruyandır. Bu kadar çok özellik göstermesinin nedeni farklı varyasyonlarının karşımıza çıkmasına rağmen hepsinin tek bir annede toplanmasından dolayıdır. Jung bu fenomeni şöyle ifade eder:

"Her arketip gibi anne arketipinin de sayısız tezahürü vardır. Ben burada daha tipik bazı biçimleri anmakla yetineceğim: kişisel anne ve büyükanne; üvey anne ve kayınvalide, ilişki içinde olunan herhangi bir kadın, örneğin sütanne ya da dadı, ata ve bilge kadın, daha üst anlamda tanrıça, özellikle de Tanrı'nın anası, Bakire Meryem (gençleşmiş anne olarak örneğin Demeter ve Kore), Sophia (anne-sevgili olarak, ayrıca Kybele-Attis tiplmesi, ya da kız-[gençleşmiş anne]-sevgili); kurtuluş arzusunun hedefi (cennet, Tanrı krallığı, göksel Kudüs); geni anlamda kilise, üniversite, kent, ülke, gök, toprak, orman, deniz ve akarsu; madde, yeraltı dünyası ve ay, dar anlamda doğum ve dölleme yeri olarak tarla, bahçe, kaya, mağara, ağaç, kaynak, derin kuyu, vaftiz kabı, kap biçiminde çiçek (gül ve lotus); büyüdü daire olarak (Padma olarak Mandala) ya da Cornucopiatypus (Bereket Boynuzu); daha dar anlamda rahim, her tür oyuk biçim (örneğin vida yuvası); Yoni; fırın, tencere; inek, tavşan, her tür yararlı hayvan." (Jung, 2005, 21-22)

İnsan tarihi boyunca, tüm dünyada kadın bedeninin dişiliği ve dinamizmi resim sanatı içinde önemli bir şekilde kendine yer edinmiştir. Her dönemde form olarak kullanılan kadın bedeni, anne arketipi olarak resmedildiğinde kendini belirleyici bir yere koyar.

Hıristiyanlığı yaymak için kilise tarafından resim sanatı sıklıkla kullanılmıştır. Dini, halka en kolay tanımlayan biçimleme aracıdır. İncil sahneleri resmedilirken halkın daha iyi anlaması düşünülüyordu. Batı Avrupa Resmî'nde İsa ve Meryem Ana temalı resim örnekleri çokça üretilmiştir. Bu resimlerde Meryem bir anne ve İsa bir bebek olarak karşımıza çıkar. Fakat günümüze yaklaştığımızda, bu din odaklı bakış açısından sıyrıldıkça, anne tasvirinin kimliksiz, sıradan kadınlardan alındığını görebiliriz. Bu da annenin evrenselleşmesi ve zamansızlaşmasına katkıda bulunmuştur.

3. RESİMLERDE ANNE ARKETİPİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

Resim 1. Anonim, Orta Çağ.

Orta Çağ'da anonim olarak resmedilmiş bu Meryem ve Küçük İsa resminde (Resim 1) görülen anne, kutsal formlar ve semboller zenginliği içerisinde resmedilmiştir. Anne yorgun ve mağrur bakış ifadesi ile kutsal denilebilecek bir ifade ile bize bakar. Küçük İsa sıradan diğer bebekler gibi annenin çıplak göğsünden süt emmektedir. Görülen bu resim özellikle dönemin karanlığı göz önünde bulundurulsa bile bu çıplaklık ve kadının yüzündeki güçlü ifade cinsellik ile yan yana konamamaktadır. Jung'ın anne arketipinin klasik özelliklerini taşıyan bu tabloda alt metine ayrıca katkıda bulunan elementler vardır: annenin önünde üst üste konulmuş kitaplar, Hıristiyan inancına bir referans olsalar da, arketipin bağlamına da anneyi bilgeliğin sahibi olan birey olarak portreleyip katkıda bulunurlar. Çocuğunu - özellikle de ilk olanını - yetiştirmek, bir kadının tecrübesiz olmasına rağmen içgüdülerini dinlediğinde ve çocuğunun sağlığını ve güçlenmesini istediğinde doğal olarak çocuğunu yetiştirmek için yollar bulacaktır. Arketipin tipik özelliklerinden biri olan çocuğu koruma içgüdüğü de tabloda kitapların bilgeliği üzerinden portrelenmiştir.

Dekorasyondaki diğer elementlere bakıldığında, anne ve çocuğun etrafında yine saflığın ve masumiyetin sembolü olan çocuk melekler tasvir edilmiştir ki bu karakterleri çeşitli müzik aletleri çalarken de görürüz. Müzik aletlerinin çeşitliliği ortaya kısmen senfonik ve harmonik bir ses bütünlüğü ortaya koyar ve bu da anneliğin yüceltilmesine bir referans olarak okunabilir. Anne figürünün önünde durduğu altın ve beyaz renkli mermer ise, renk sembolizmi açısından soyluluk ile ilişkilendirilir. Üst metinde Meryem ve çocuk İsa'nın soyluluğuna atıf yapılsa da alt metinde okunan anne arketipi çerçevesinde annenin kutsallığına dikkat çekilmektedir.

Resim 2. Leonardo da Vinci, "Madonna Litta", 1485 civarı.

Leonardo'nun "Madonna Litta" (Resim 2) adlı tablosunda annenin çocuk İsa'ya bakıyor olduğunu görürüz. Çocuğa bakışı anne arketipini daha da güçlendiren bir tavidir. Da Vinci'nin bu resminde anne (Meryem) çocuğa şefkat duygusu içinde bakarken, bebek İsa izleyici ile göz teması kurmaktadır. Ulvileşen anne sanki başka bir boyuttaymış gibi resmedilmiştir. Annenin çocuğa bakışı anne arketipini daha da güçlendiren bir tavidir. Aralarındaki iletişim İsa'yı daha dünyevi kılarken anneyi kutsal bir yere yerleştirmiştir.

Bebek İsa yine annesinin göğsünden süt emerken resmedilmiştir fakat bu tabloda annenin göğsü çocuğun eli ile kapatılmış, sadece küçük bir kısmı cinselliği çağrıştırmayacak şekilde görünmektedir. Cinsellik anne arketipinin birincil özelliklerinden değildir. Klasik bir anne figürü olarak çokça Meryem'in tasvir edilmesi de bu yüzdendir: Meryem, cinsellik olmadan İsa'ya hamile kalmış ve saflığı bozulmamıştır. Kısmen açık göğüs ise, bu fikri vermekten çok uzakta olup, sadece bebeğin beslenmesi, ona hayat vermesini sağlayan bir obje olarak görülür. Cinselliğin bir diğer reddi ise Meryem'in giyiminden ileri gelir: yakası az miktarda açık bir bluz ve üstüne bir hırka giymiştir ve saçlarının bir kısmını da bir eşarp ile kapatarak muhafazakar bir görüntü oluşturmuştur. Da Vinci'nin kullandığı kırmızı ve mavi renkler yine döneminin soyluluğu çağrıştıran renkleridir; Meryem'e sadece İsa'yı doğurduğu için değil, anne olduğu için de bir kutsallık bahşedilir.

Resim 3. Jan Van Eyck, "Kilise'deki Hz. Meryem", meşe üzerine yağlı boya, 31x14 cm, 1438.

Kilisede betimlenmiş bir Meryem Ana ve çocuk İsa resminde (Resim 3), dönemin de etkisiyle semboller yüklü bir anlatım seçilmiştir. Jan Van Eyck kuzeyli bir ressamdır. 1400lerin ortalarında resmedilen resimde, Van Eyck'in tüm resimlerinde de seçtiği nesnelere gizli anlamlar yüklediği görülmektedir. Meryem ana resmin merkezindedir ve burada kompozisyon içindeki bütün elemanlar konuya hizmet etmektedir. Perspektif bozulmuştur: Meryem bir insanın olduğundan çok daha büyük resmedilmiştir. Burada sanatçı Meryem'i büyütürük ulvileştirmiştir. Meryem, Orta Çağ muhafazakar görüşüne bağlı olarak yine ağır giysiler giymiş şekilde tasvir edilmiştir ve bu giysiler tabloda Meryem'i tamamen kapatır. Annenin çocuk ile bağı olarak görülen açık göğüsten emzirme olgusu burada yoktur. Bebek İsa yine annesinin kucağında tasvir edilmesine rağmen bu sefer annesine doğru uzanmış haldedir ve anne ile çocuk arasında bir göz bağı yoktur. Yine de, bu demek değildir ki anne ve çocuk arasındaki bağ kopmuştur, İsa'nın masumiyetin sembolü beyaz bir kumaş içinde sarınması ve Meryem'in başındaki taç, anne-oğula yine de kutsallık yüklemekte ve ailenin temeli olarak göstermektedir.

Pencerelerden sızan büyüü ışık Meryem'in bekaretini ve tazeliğini simgeler. Anne, çocuk doğumu gibi zor ve yıpratıcı bir süreçten geçmesine karşın halen bir genç kıızı andırmaktadır. Kadının biyolojik yıpranması gözükmemektedir. Meryem güzel bir kadın olarak resmedilmiştir. Bu noktada denilebilir ki, resim daha çok kadının anne olarak resmidir: Anne öne çıkış ve kutsallaştırılmıştır.

Resim 4. El Greco, "The Holy Family", 1585 civarı.

Kendi sanatında yüksek bir mertebeye ulaşmış bir sanatçı olan El Greco'nun resmettiği Meryem resminde (Resim 4), bir azizeyi görmekteyiz. Fakat anne arketipi kuramı çerçevesinde çocuğunu emziren bir anne olarak baktığımız zaman, günümüzde resmedilen anne formundan farklı bir şey görememekteyiz. Tablonun resmedildiği dönemlerde (Orta Çağ etkisinin halen hissedildiği) kilisenin toplum üzerindeki etkisi oldukça güçlüdür. Dönemin ışığı ve kilisenin baskın olduğu şartlar altında anne ışığın kaynağı gibi resmedilmiştir. Işığın kaynağı olarak resmedilmesi Meryem'in ve bebeğinin Tanrı katında, onunla eşdeğer olarak algılanmalarına yol açmaktadır. Çıplak olarak betimlenen bedeni yine cinsel bir bağlam sunmamaktadır. Hatta bu çıplaklık ruhani ve yüceltilmiş, ulvileştirilmiş gözükmektedir. Annenin cinsiyeti yoktur.

Anne ile çocuğun arasındaki bağın gücünü göstermek adına anne, tekrar çocuk ile göz teması kurar halde tasvir edilmiştir. Annenin yüzündeki belli belirsiz tebessüm, çocuğun süt emmesinden aldığı mutluluğun bir yansımasıdır. Daha önce analiz edilen Da Vinci ve Van Eyck'in tablolarına (Resim 2 ve 3) benzer şekilde anne (Meryem) soyluluğu çağrıştıran renkteki giysiler giymiş ve saçının bir bölümünü örtmüş olarak tasvir edilmiştir ki bu da onun iffetine bir referanstır. Her ne kadar anne ve çocuğun arkasında bir melek Cebrail onlara bakıyor olarak resmedilse de ikinci planda ve daha karanlık kaldığından

tablodaki odak noktası anne ve çocuk arasındaki güçlü bağ ve anne arketipinin dominant ve koruyucu/kollayıcı olarak tasvir edilmesi olmuştur.

Resim 5. Mary Cassatt, "Mother Nursing her Child", 1906.

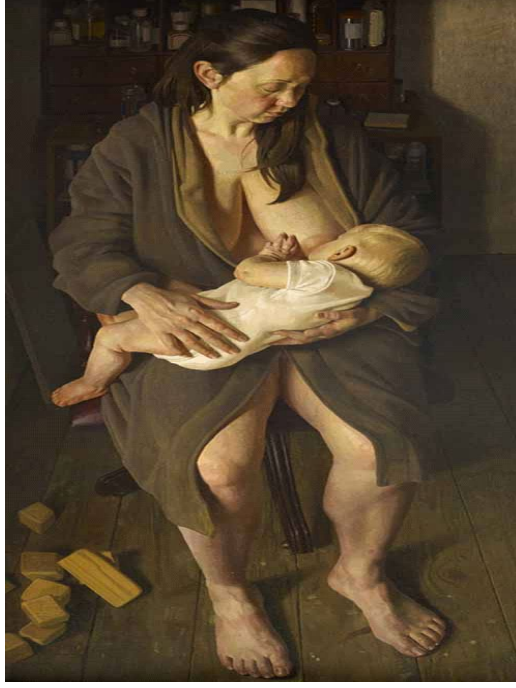
Mary Cassatt, 1900lerin başında Parisli sanatçılar arasına girmiş Amerikalı bir kadın sanatçıdır. Bir kadın sanatçı gözünden resmedilen bir anne ve çocuk resmi görmekteyiz. Resimde annenin göğsü arketipin özelliklerinden biri olan çocuğa hayat verme nosyonundan dolayı yine çıplak resmedilmiştir ve anne ile çocuk birbirlerine bakmaktadırlar. Anne arketipinin doğasının gereği olarak anne çocuktan bağımsız düşünülemezdir. Bu resimde çocuk ile anne yoğun bir duygusal iletişimi halindedirler. Tipik bir özellik olarak emziren anne ile çocuğun fiziksel temas halinde olmaları bu resimde çocuğun annenin çenesine ve annenin de çocuğun ayağına dokunmasıyla farklı bir hal almıştır. Emzirmenin yoğunluğuna bir referans olarak çocuğun annenin göğsüne dokunması hem aidiyet hem de göğsün cinsellikten uzak olarak sadece besleme görevi görmesinin bir ifadesidir. Fakat Cassatt'ın resminde anne ile çocuk arasındaki iletişim daha karmaşık bir seviyeye çekilerek çene-ayak düzlemine getirilmiştir. Fakat diğer resimlerde de olduğu gibi annenin çıplaklığı, cinsel bir bağlam taşımamaktadır.

İzlenimcilik etkisi altındaki bu tablo, anneyi pastel tonlarda tasvir eder ki bu da annenin yumuşak ve dingin doğasının bir yansımasıdır. Anne arketipinin güçlü bir özelliği olan korumacılık duygusu bu tabloda tamamen güvenli bir ortamda olan anne ve çocuğun emzirme anını sonsuzlaştırması olarak okunabilir.

Resim 6. Charles Joseph Natoire, "La Charité", tuval üzerine yağlı boya, 116x86 cm, 1765.

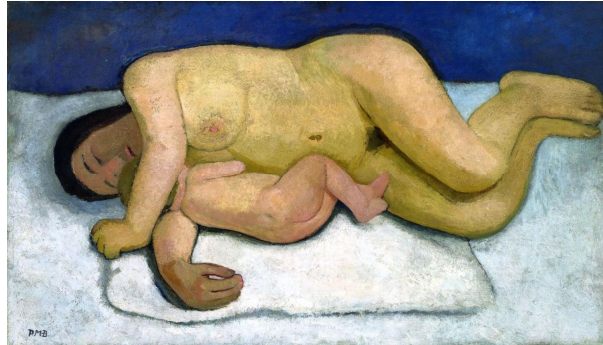
Rokoko dönemden bir ressam olan Charles Joseph Natoire'ın bu tablosunda (Resim 6) bir anne ve çocukların resmedilişini görmekteyiz. Ortadaki kadın formu, biçimi ve duruşu itibarıyla kadınsı bir çekicilikte resmedilmiştir. Fakat yanındaki küçük çocuklar ile birlikte betimlendiğinde dişiliği daha şefkat içeren bir biçime dönüşür. Annenin arkasındaki bebek Yunan mitolojisindeki Eros'a bir gönderme olabilir. Eros, Yunan Mitolojisi'nde aşkı ve sevgiyi temsil eder. Rokoko dönemin süslemeci tavrının içinde, annelik duygusunun resmedilişine katkıda bulunmak için böyle bir göndermeye gerek duymuş olabilir. Anne arketipi korumacı, dişil, şefkatli ve bereket içeren bir modeldir. Orta Çağ'da sıklıkla anne arketipinin bir portresi olan Meryem'in zıddına burada bu ulvi kimlikten sıyrılmış, sıradan insanların arasından gelen bir kadın formu görürüz. Form değişse de anne arketipi görülmektedir fakat sıradan bir kadının resmedilişi, anne arketipinin evrenselliğine vurgu yapar. Resimdeki anne, artık Meryem gibi muhafazakarlığı göz önünde bulundurma çabasından uzaktadır ve bunu ağır bir şekilde giydirilmemesinden anlayabiliriz. Orta Çağ Meryem betimlemelerinin aksine, ev işleri gibi dünyevi şeylerle uğraşısının bir yansıması olarak giysisi özensiz ve saçları dağınıktır fakat yüzündeki dingin ifade ve pembe yanakları anneliğinden ne derece mutluluk aldığını gösterir. Kadının çıplak betimlenmiş göğüsleri ve beyaz teni, annenin dokunulabilir ve sevgi dolu bir canlı olduğunu da söylemektedir.

Resim 7. Benjamin Sullivan, "Breech!", 2017.

2017 yılında, uluslararası platformda yer alan BP National Portrait ödülünü alan Benjamin Sullivan'ın resminde (Resim 7) anne ve çocuk temasını görürüz. Ressam bu resimde realist anlayışta diyebileceğimiz bir tavır içerisinde kendi eşi ve çocuğunu resmetmiştir. Burada doğum sonrası anne vücudundaki değişimler ve göğüslerde süt yüzünden büyüme görülmektedir. Yine çıplaklık bize bambaşka bir boyuttan gözükür. Anne kutsal etkisini korumaktadır: İlahi tarafı hissedilmektedir. Resim tavrı, zamanlar, kişiler değişse de annelik duygusu hiçbir şekilde değişmemektedir. Anne arketipi, insanın özünde taşıdığı kolektif bilinç ile oluşan ve üst üste katmanlaşan bir yapının dile gelişidir. İnsanın insan olma durumu, iç güdülerin, taşınan bilgilerin ve sonradan öğrenilen bilgilerin sunumunda bize aslında çokta bir şey değişmediğinin bize ispatıdır. Natoire'in resmine benzer olarak (Resim 6), anne arketipi karşımıza yine sıradan bir kadının portretlenmesi olarak çıkar. Anne, Orta Çağ'daki Meryemlerin tasvir edilmesine yakın olarak uzun ve vücudunun çoğunluğunu kaplayan bir giysi giyer fakat saçları açık ve dağılmıştır. Doğum yapma ve çocuğun ihtiyaçlarını karşılama gibi dünyevi şeylerden dolayı bedenini yıprandığını görürüz - idealize edilmiş Meryem figüründen çok uzaktadır. Yine de, bebeğin beyaz bir giysi ile tasviri ve annenin bebeğine şefkatli bakışları temel anne arketipi özelliklerini gözler önüne serer.

Orta Çağ Meryemlerinin kutsal ve soylu çevrelerde resmedilişinin aksine, "Breech!"te anneyi Cassatt'ın resminde (Resim 5) olduğu gibi son derece sıradan bir evin iç mekanında görüyoruz. Soyluluğu çağrıştırmaktan uzak bir sandalye ve etrafında dağınıklıklar içinde resmedilse de, anne ile bebek arasındaki, özellikle de emzirirken oluşan bağ, anne arketipinin güçlü bir göstergesi oluyor. Ayriyetten, bu kadar gündelik bir uzamda resmedilen anne, arketipin doğasında olan güçlülere göğüs germe nosyonunun da bir temsilcisidir: Anne sadece çocukla ilgilenen aile bireyi değil, aynı zamanda ailenin diğer bireylerinin de yaşadığı ortamı aile bireylerinin ihtiyaçları için düzenleyen kişidir. Arketip, hiç bir zaman çocuk odaklı olmamıştır; annenin koruyucu özelliği aynı zamanda ailesini ve sevdiklerini de kapsar. Sullivan'ın resminde de bu özelliği görürüz.

Resim 8. Paula Modersohn-Becker, "Reclining Mother and Baby", 1906.

Paula Modersohn-Becker'in 1900ler başında resmettiği anne ve çocuk resminde (Resim 8) anne tamamen çıplaktır. Çocuk arketipi, özellikle de halen beslenme için anne sütüne muhtaç olduğu bir safhadayken, muhtaç yeni doğan halini yansıtmak, ve saflığın ve masumiyetin sembolü olduğunu göstermek adına çoğunlukla çıplak tasvir edilir veya beyaz kumaşlar giydirilmiş haldedir. Modersohn-Becker'in resminde tipik bir çocuk görürken, daha alışılmışın dışına çıkan bir anne arketipi de görürüz. Çıplaklık normalde cinselliği çağrıştırmamasından dolayı ve Orta Çağ'da anneyi bu tür bir çağrışımdan uzak tutmak ve iffetini korumak adına, Meryemler ağır giysiler altında ve emziriyor olsa bile çocuğun eli göğsü kapatır şekilde tasvir edilmişlerdi. Fakat yakın zamanlardaki resim hareketlerine ve özgürleşmiş biçemlere baktığımız zaman, her ne kadar anne belli bir çıplaklık ile tasvir edilse de, tasvir biçimi anneyi bu olgudan uzaklaştırır. Modersohn-Becker, uyuyan anne ve çocuğu birbirine yakın ve sarmış, anneyi korumacılık içgüdüsü ile çocuğuna adeta kol kanat germiş olarak tasvir etmiştir. Annenin genital organının kısmen görülmesi onu dünyevi ve sıradan annelerin arasına katmış olmasına rağmen buldukları uzam - beyaz örtüler üzerine - ve her ikisinin de adeta savunmasız bir şekilde cenin pozisyonunda, yüzleri birbirlerine dönük şekilde yatmaları bu anne ve oğla yine de ulvi bir alt metin de yüklemiştir.

Resim 9. Jenny Saville, "Mothers", 2011.

Jenny Saville, resimlerinde günümüz çağında deforme olmuş bedenler üzerine odaklanarak çok sayıda resim üretmiştir. Aşırı kilo almış bedenler, ameliyat yaraları görülen figürler resimler seyirciye bir gerçeklik, doğallık ve gündelik hayatın içinde olma duygusu verir.

Jenny Saville'in yine anne ve çocuğu ile yapılan resimlerine (Resim 9) Carl Gustav Jung'un arketip tanımına göre bakıldığında resmedilen anne figürlerinin günümüzdeki anne tipine uyduğunu görürüz. Doğum sonrası kadın vücudunda olan deformasyonu tasvir etmesi ile anne, idealize edilmeden resmedilmiştir. Kadın, Modersohn-Becker'in resminde (Resim 8) olduğu gibi tamamen çıplak olmasına rağmen bu çıplaklık her hangi bir cinsel bağlam içermez çünkü anne çocuğu ile ilgilenirken, bakışı ve ilgisi tamamen onun üzerindeyken tasvir edilmiştir. Daha önceleri resmedilen anne tiplerine benzememesine rağmen aynı duygu ve kutsal tanımlamayı bize hissettirmektedir. "Arketip imajları, ilk olma niteliklerine karşın ortaya çıktıkları çağa göre değişikliğe uğramış ya da tümünden değişmişlerdir." (Fordham, s.28) Saville'in resminde anne, yine tipik Meryem veya Gaia gibi idealize edilmiş anne figürlerinin varlığına zıt olarak insan doğasının zorluklar karşısında deforme olabilmesini yansıtır. Hamilelik esnasında alınan kilolar ve şişkinlik, doğum yapmış annenin vücudunda halen görülebilmektedir.

4. SONUÇ

İncil sahnelerini betimlemek için resim sanatı kullanıldı. Bunun altında halkı kontrol etmek gibi amaçlar vardı. Resmedilen her figürün İncil'den alınmasına rağmen, insanlara sundukları alt metin ahlaklı olmak üzerineydi. Bu düşünceyi özellikle de saflık sembolü olan Meryem üzerinden verilmekle birlikte, resmedilen sahnelerin psikolojik açıdan alt metinlerine baktığımızda evrensel bir anne figürü de görürüz. Bugün psikoloji biliminin etkisiyle, insanlar bu sanat eserlerine bakarken, Meryem gibi dini figürleri görmeseler de Meryem'in temsil ettiği değerleri farklı kadın tasvirleri üzerinden anlayabiliyoruz. Biçim farklılaşsa da biz anne arketipini kolektif bilinçaltımızdan gelen dürtünün bir sonucu olarak bunu resimlerde takip edebiliyoruz.

Bugünkü anne formunda sıradan kadınlar resmedilmesine rağmen biz resimlere bakarken Gaia, Kybele veya Meryem üzerinden gösterilen evrensel özellikleri görüyor ve bunun alt metnini okuyabiliyoruz. Bu noktada kolektif bilinçaltımızın zamanla değişmediğini ve algılama biçiminin farklılaşmadığını görebiliyoruz. Örneğin, anne arketipinde ne olursa olsun cinsellik gözükmemektedir. Çıplaklık boyutu artsa veya anne form olarak değişse de, hatta Meryem'in hikayesindeki bakire anne tanımı olmasa da biz yine yanında çocuğu ile resmedildiğinden dolayı aynı kutsal anneyi görüyoruz. Bu noktada denilebilir ki annenin cinsiyeti yoktur. Değişen ve gelişen kültür ve medeniyet ile bizler kolektif bilinç altımıza yeni arketipler katabiliyoruz, fakat özellikle de ana arketiplerden biri olan anne arketipi açısından bakacak olursak, kapalı bir döngünün parçası olan insan arketip oluşumunu değiştirmiyor ve insan primitif doğasını koruyor. Doğa halen insana hükmediyor.

KAYNAKÇA

Eco, Umberto (2012). *Güzelliğin Tarihi*. İstanbul: Doğan Kitap.

Fordham, Frieda (2011). *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*. çev. Aslan Yalçın, İstanbul: Say.

Jung, Carl Gustav (2006). *Analitik Psikolojiye Katkılar*. Çev. Ender Gürol, İstanbul: Payel.

--- (2005). *Dört Arketip*. İstanbul: Metis.

--- (2015). *İnsan ve Sembolleri*, Çev. Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul: Kabala.

Karagözlü, Volkan (2012). Arketipsel Sembolizm Bağlamında Mihr ü Vefa Mesnevisinin İncelenmesi. *Turkish Studies*, Cilt 7/1, s.1405-1421.

Leitch, Vincent B. (1988). *American Literary Criticism from the 30s to the 80s*. New York: Columbia University Press.

Lentricchia, Frank ve Thomas McLaughlin (1995). *Critical Terms for Literary Study*. Chicago: The University of Chicago Press.

Tyson, Lois (2006). *Critical Theory Today: A User Friendly Guide*. New York: Routledge.